

Skal vi være moderate eller radikale?

Taler

Marcus Thrane

Dato

1 august 1850

Sted

Bygdø, Christiania

Omstendigheter

Arbeiderlandsmøtet

- 1 Til den Forsamling, som her er tilstede, har indfundet sig Repræsentanter fra saa mange forskellige Kanter af Landet, at vi maa ansee os kompetente til at udtale den almindelige Mening.
- 5 Det er for første Gang at Arbeidsklassen træder sammen for at raadslaa om sit eget og det hele Lands Vel; det er for første Gang, at Fattigdommen vover at optræde, ikke med Bønner men med Fordringer; det er for første Gang, at der bliver Tale om hvad Rettigheder man har som Menneske. Vor Sammenkomst er derfor af stor Betydning og mange Tusindes Blikke ere rettede paa vor
- 10 Virksomhed. Jeg er overbeviist om, at enhver Repræsentant føler af hvilken stor Betydning hans Tilstedeværelse i denne Forsamling er, og jeg er overbeviist om, at enhver vil betragte sin Sendelse hertil med det fornødne Alvor, og med Samvittighedsfuldhed virke hvad han efter Evne formaar.
- 15 Vi ere komne sammen for at blive enige om hvad vi ville.

Da jeg begyndte min Virksomhed for Arbeidsklassen skeede det ikke i Indbildningen om, at jeg var et Menneske med disse store Talenter som ialmindelighed udmærke Mænd, der stille sig i Spidsen for store Foretagender.

- 20 Jeg kjendte godt min Mangel paa tilstrækkelige Talenter; men da jeg i høieste Grad var bleven begeistret for de Ideer, som den sidste franske Revolution udviklede, og jeg erfarede, at hertillands ingen sand Demokrat vilde fremstaa for at tale de Undertryktes Sag, at det var saa langt fra at nogen vilde gaa ind paa de nyere Ideer, at man tvertimod saavel privat som offentlig gjennem Pressen
- 25 paastod, at alt hertillands var godt og vel, at vi hertillands havde al den Lykke, som et Folk kunde komme i besiddelse af, at hertillands de nyere Ideer ingen Berettigelse havde, - da kunde jeg ikke modstaa den Aand, som drev mig til at

gjøre en Begyndelse med at indføre franske Lærdomme.

30

Enhver veed hvordan det er gaaet. Enhver veed, at hvad man i Begyndelsen ansaa for en Umulighed, nu er en Kjendsgjerning, nemlig at Arbeidsklassen nu staar som et selvstændigt og mægtigt Parti i Staten.

35 Hvad der har bevæget mig til at optræde, kan det ikke nytte mig at forklare. Enten jeg har gjort det af Følelse for Medmenneskers Ulykke, eller af Ærgjerrighed, eller af Egennytte, det kan ikke afgjøres førend vi en Gang samles for den Alvidendes Domstol, naar enhver af os skal faa for vore Gjerninger, eftersom vi have fortjent.

40

Hvad ellers angaar, at Egennytten har været min fornemste Drivfjeder, da forekommer denne Beskyldning mig meget underlig. Ere vi da ikke rundt omkring af egennyttige Mennesker, af Mennesker som ere villige til paa hvilkensomhelst Maade at tjene Penge? - Hvis den blotte Egennytte kunde drive
45 et Menneske til en saadan Virksomhed som min, tror man da ikke, at længe før mig ikke een men hundrede havde opstaaet for at agere de Fattiges Talsmand? Jo ganske vist. Men at det alligevel ikke er skeet, kommer simpelthen deraf, at der til en saadan Virksomhed maa en anden Aand enn Egennyttens.

50 Men lader os ikke tale om mine Bevæggrunde. Enten jeg har handlet af den ene eller den anden Grund kommer ikke Sagen ved.

Hovedsagen er og bliver, om Arbeidsklasserne finde sig tjent med min Virksomhed eller ikke, og der kan i Grunden være dem ligegyldigt, hvad der
55 bevæger en Mand til at tale deres Sag, naar det blot skeer.

Hvis f.ex. en Schweigaard vilde fremstaa og sige: «Hør Arbeidere! jeg er et egennyttigt Menneske, jeg vil gjerne tjene grueligt mange Penge. Vil I give mig 5000 Speciedaler aarlig skal jeg forfegte Eders Interesser til det yderste!» - da
60 vilde Arbeiderne, efter mine Anskuelser, være meget taabelige om de ikke under nuværende Omstændigheder gik ind paa dette Forslag og takkede hr. Schweigaard ovenikjøbet, thi en Mand som Schweigaard kunde være istand til at drive meget igjennem.

65 Arbeiderne udgjøre nu, som sagt, et stort selvstændigt og mægtigt Parti i Staten. Naar der saaledes opstaar Partier pleier der aldrig at feile, at der jo med Tiden

opstaar mange talentfulde Mænd for at lede Partierne, som det kaldes. At
saadant skeer er meget godt, ja uundværligt; men et Parti kan ikke, især i vor Tid,
70 være forsigtigt nok i Valget af sine Ledere. Mig forekommer det at et Parti ingen
egentlig Leder bør have, men være sin egen Leder, det vil sige, selv bestemme,
om hvad det vil og ikke vil. De saakaldte Partiledere bør fra at være Folkets
Førere gaa over til at være dets Tjenere, d.e. udføre og forfegte hvad Partiet vil,
men de bør ikke kunne kommandere i hvilkensomhelst Retning som hidtil
75 gjerne har været Tilfældet. Det bør ikke længere være saa, at en Leder afgjør hvad
der er Folkets Villie; Folket bør selv være Herre over sin egen Villie.

Det er for at realisere disse mine Ideer om Folkevilliens Forhold til Folkets
Ledere, at jeg har sammenkaldt de ærede Repræsentanter. Jeg vil, at Magten for
80 alvor nu skal lægges i Arbeidernes egne Hænder, saa at de selv kan bestemme
hvem de vil have til sine Ledere, hvad Aand der bør herske i deres Organ eller
Blad, og hvilke Forandringer til det bedre der bør forfegtes.

Naar arbeiderne saaledes erholder den dem tilkommende Selvbestemmelsesret,
85 saavel over hvad der bør foreslaaes til deres bedste, som over Indholdet af det
Blad, der skal udtale deres Ønsker og Tænkemaade, da vil jeg haabe at
Arbeiderpartiets Stilling ikke alene for nærværende men for evig er saa fast, at
den ikke kan rokkes.

Disse her tilstedeværende Repræsentanter ere altsaa komne for hovedsageligen
at raadslaa om Arbejderforeningernes Politik, det vil sige, paa hvilke
90 Grundprinciper vor hele Virksomhed bør bygges.

Uden fast Grundvold nytter det ikke; thi den som bygger paa sandig Grund vil
95 snart see sin Bygning vakle.

Førend vi altsaa afgjøre noget andet maa vi blive enige om, paa hvilke
Grundprinciper vi vil bygge. Førend vi ere enige herom, kan det lidet nytte at vi
skride til at raadslaa over de forskjellige Forslag.

100

I Afgjørelsen af de Grundprinciper, hvorpaa vi bør bygge, bliver der at afgjøre:

Skal vi være moderate eller radikale?

105 Ordet moderat betyder maadeholden, og at være moderate vil sige, at hylde de

nærværende Grundsætninger i Statsstyrelsen, nemlig hovedsaglig følgende:

a) Eiendomsretten forbliver fuldkommen hellig.

110

b) Det er gavnligt og i sin Orden at der ere fattige Mennesker, som arbeide for andre, hvorfor Rigdommens Ophoben paa enkelte Hænder ikke er skadelig.

c) Enhver kan gjøre med sit hvad han vil.

115

Disse tre Lærdomme ere, tænker jeg, Hovedpunkterne for det moderate Systems Tilhængere.

120

At være radikal vil omtrent sige, at følge aldeles modsatte Anskuelser. Ordet radikal kommer af det latinske Ord radix som betyder Rod. Radikal betyder altsaa fra Roden af; og naar man bruger det Udtryk at hylde Radikalismen, vil det sige, at hylde den Lære, at man skal rykke det Onde op med Roden, eller forbedre fra Grunden af. En radikal kan derfor bedst oversættes i vort Sprog med en Rodhugger.

125

Vil I være moderate eller radikale d.e. maadeholdne eller Rodhuggere? I maa afgjøre det.

130

Vælg I at være moderate eller maadeholdne, da vil jeg tro, at I blive paaskjønnet af de Store og Fornemme. De ville sige om Eder, at I ere ret inderlig fornuftige Mennesker, at I ere dydige, forstandige, gudfrygtige, taalmodige og agtværdige.

135

Vælg I at være radikale eller Rodhuggere, da vilde de Store og Fornemme sige om Eder, at I ere fordærvede, ryggesløse, ugudelige, forvildede, og at I vil ødelægge Eder selv og det hele Samfund.

Men jeg siger Eder:

140

Vælg I at være moderate eller maadeholdne, da kan I sige farvel til alle de skønne Forhaabninger I have gjort Eder om en bedre Fremtid for Eder selv og Eders Børn. Noget vil de Store vistnok rette paa; men de bygge naturligviis sine naadigste Forbedringer paa den samme Grundvold som den, hvorpaa de have bygget den hele Statsbygning, og man kan være forsikret om, at I ved det moderate system ikke opnaar stort andet, end at de Store rose Eder, fordi I have

været saa «humane» og forstandige og fornuftige at lade dem beholde hele den gamle Magt.

Vælg I at være radikale eller Rodhuggere, da vil det forhaabentlig lykkes
150 Arbejdsklassen i Tidens Løb at frigjøre Arbeidet fra Kapitalens Tyranni, at hæve
Arbeidet til den Rang som det bør indtage, men som det endnu aldrig har
indtaget. Den Tid vil da komme, da en Arbejder med freidigt Blik tør skue
Fremtiden og Alderdommen imøde, den Tid vil komme, da Arbeideren vil
kunne leve bedre, uden engang at anstrenge sig saa meget som nu.

155

Dette er i korthed min Mening om Moderatismen og Radikalismen.

Af mit Blad seer I, at jeg har hyldet Radikalismen. Jeg har tordnet løs paa de
forskjellige Tyrannier og ikke mindre skaanet Lærdommens end Rigdommens
160 Tyranni. Jeg har ikke fremsat mine Meninger i en saakaldet «human», men
snarere i en saakaldet pøbelagtig Tone; og jeg har gjort det med Overlæg og frit
Forsæt. Jeg har her tænkt: «Der maa skarp Lud til skurvede Hoveder», og jeg
har derfor ofte skrevet i et Sprog, som ikke kunde være skikket til at forskaffe
mig mange Venner. Jeg vidste jo nok, at jeg ved at skrive og tale humant, peent
165 og pynteligt, kunde erhvervet mig de Stores Gunst og Agtelse, istedetfor at jeg
nu har deres Had og Foragt; men jeg har ikke gjort det, fordi jeg har troet Sagen
vilde lide derved.

Uden at bruge et djærvt og rent folkeligt Sprog troede jeg nemlig aldrig at det
170 vilde lykkes at gjøre en saa kraftig Opvækkelse som var nødvendig, efter saa lang
og dyb Slummer.

Men det kan være et Spørgsmaal, om ikke Arbeidersagen nu staar saaledes, at
den, idetmindste for en Tid, f.ex. til Storthingets Sammentræden, trænger til en
175 finere Behandling. Det kan være et Spørgsmaal om det ikke skulle være klogt, at
Bladet for en Tid redigeredes i en ganske anden Tone.

At overveie og besvare dette Spørgsmaal, overlader jeg da til den ærede
Forsamling, og skal jeg finde mig i hvad den end maatte beslutte.

180

Beslutte vi os til at følge det moderate System, da er dermed givet, at der maa
skee en Forandring i Bladets Redaktion. Men selv om vi beslutte os til at følge
Radikalismen kan det være muligt, at en lille Moderatisme fra nu af og til

185 Storthingets Sammentræden kunde være gavnlig.

Mod Radikalismen gjøres mange Indvendinger. Mod den Paastand, at der er saa megen Fattigdom og Elendighed, svares ialmindelighed, at det var endda værre i Fortiden, og at det gaar fremad fra Slægt til Slægt. At Menneskeslægten gaar
190 fremad i moralsk og legemlig Henseende kan ikke negtes. Mange er det rigtignok som paastaa, at det aldrig har været saa galt i Verden som nu. Dette er imidlertid en skjæv Opfattelse af Menneskeslægten's Bestemmelse og den hele Verdensstyrelse. Menneskeslægten gaar virkelig fremad til det Bedre, og det i alle Henseender. For dem der benegte dette vil jeg søge at begrunde min Paastand
195 ved Kjendsgjæringer.

Hvad Menneskene engang ere enige om, bør vi ikke udtrække Tiden med atter og atter at bevise.

200 Vi ere engang enige om, at den menneskelige Slægt kan sammenlignes med et enkelt Menneske fra dets Fødsel og til dets Grav.

Ligesom det enkelte Menneske Aar for Aar udvikler sig i saavel legemlig som aandelig Henseende, saaledes ogsaa Menneskeslægten; det er just ikke altid sagt,
205 at det gaar fremad i Dyd, men dog altid i Erfaring, Forstand og Indsigt; men om een Generation kan være mindre dydig end en anden, saa er det ligefuldt vist, at Slægten i det hele gaar fremad. Een Generations Umoralitet er blot en Standsning eller et Tilbagefald i den almindelige Fremgang.

210 Det kan ikke staa til at negte, at Menneskeslægten har gjort flere Skridt fremad og det ikke alene med Hensyn til Fødemidler, Beklædning og Boliger, men ogsaa i moralsk Henseende, i selve Udviklingen af de moralske Begrebers Reenhed.

Man skulde tro, at Moralen er en og den samme, evig og uforanderlig, men vi
215 have historiske Beviser for, at det ikke er saa. Begreberne om det Gode og Onde, Dyd og Last, Ret og Uret lutres eftersom Menneskeslægten skrider fremad i Erfaring.

Vi vide f.Ex. at de Gamle satte Tapperhed som den høieste Dyd, men hvilke
220 sørgelige Følger har ikke denne vrang Mening om den høieste Dyd afstedkommet? Hvor ubarmhjertig slog ikke Menneskene hverandre ihjel i hine Tider, og hvor liden Agtelse bar man ikke dengang for Menneskelivet? da gjaldt

den Stærkestes Ret, og Næveretten afgjorde alle Tvistigheder.

225

Hvor anderledes er det ikke nu? Nu er Kjærligheden anseet som den høieste Dyd blandt Menneskene; og istedetfor at slaa hverandre ihjel, plyndre hverandres Eiendomme, og barbarisk ødelægge Frugterne af den Arbeidendes Sved, fordrer Nutidens Moral, at vi elske vor Næste som os selv, at vi skulle

230

Hvorledes er ikke de moralske Begreber lutret med Hensyn til Gjengjeldelsen? Moses, som var en stor Lovgiver og ædel Mand, havde dog ikke renere moralske Begreber, end at han bød: «Øie for Øie og Tand for Tand.» Men hvor langt

235

anderledes er ikke vort Begreb om Gjengjeldelsen? Hedder det ikke, «at vi skulle elske vore Fiender, og velsigne dem, som os bande, og bede for dem som overfalde og forfølge os?»

Kan det altsaa negtes, at vi staa paa et langt høiere moralsk Trin end vore

240

Mange vil vistnok herimod indvende, at denne skønne Moral blot prædikes og læres iblandt os, men ikke udføres praktisk. Heri kan man for en Deel have ret; men ved nærmere Eftertanke ville vi komme til den Erkjendelse, at det deels ikke

245

Jeg sagde at det ikke vel kan være anderledes, end at Moralen for en deel prædikes uden at anvendes. Det er nemlig en Følge af vor skrøbelige Natur. Det vil altid blive saaledes i Verden, at Moralen i sin Heelhed ikke kan praktiseres. Men saameget er vist, at jo renere og ivrigere Moralen prædikes, desmere af den vil altid praktisk udføres; og nu kan ingen negte at der iblandt os prædikes en alt renere og renere Moral end iblandt vore Forfædre. Denne vor Slægts renere Begreb om de moralske Sandheder har da ogsaa viist mange herlige Frugter; og

250

255

260

som den fornemste Frugt vil jeg nævne den Medlidenhedsfølelse som i vor Tid mere og mere trænger sig ind i Menneskenes Hjerter. Er der ikke i vor Tid en Medlidenhedens, en Hjælpsomhedens, en Tjenestagtighedens og i det hele en Kjærlighedens Aand, som vi i Fortidens Historie forgjæves søge. Hvor grusomt kunde ikke Menneskene i Fortiden pine hverandre? Var det ikke i de allerældste Tider en Skik at pine, ja brænde sine Krigsfanger? - hvorledes foer man ikke afsted med Folk af en anden Religionsbekjendelse?

265 Enhver af Eder kjender den frygtelige Ret, som for 600 Aar siden blev grundlagt
under Navn af Inkquisitionen, og hvis Bestemmelse var at opsøge og straffe alle
Folk, der vare af en saakaldet urigtig Troesbekjendelse.

For os, med vore høiere moralske Begreber, er det pinligt endog blot at læse eller
270 høre om Fortidens Grusomheder. Hvo af os erkjender ikke allerede heraf, at
saavel de moralske Begreber, som Moralens praktiske Udøvelse har gjort
forbausende Fremskridt især i de nyere Tider.

I de ældste Tider anvendtes ved enhver Leilighed Baal og Brand, Korsfæstelse,
Hudfletning og lignende. Senere lod man sig nøie med at aflive Folk paa en
275 hurtig Maade, uden Pinsler. Nu i vor Tid fremsatte man den Paastand, at det
ene Menneske ikke engang har Lov til at dræbe det andet; saaledes er i
Republikken Frankrige Dødsstraffen afskaffet, og det er bekjendt nok om vor
Konge, Oscar, at han kun med den største Uvillie underskriver en Dødsdom.
Hvorledes vare ikke Fortidens Fængsler og Straffeanstalter i Sammenligning
280 mod Nutidens. Fangerne kunde blive indespærrede i mørke fugtige Kjeldere,
hvor de manglede det allernødvendigste til Livsophold, og mange Gange
omkom enten af Sult eller af Ureenlighed. Hvorledes ere derimod ikke nutidens
Fængsler og Straffeanstalter? faar ikke enhver Fange gode varme Klæder, reent
Linned, varmt Værelse, ganske god Seng, og er ikke Fangernes Kost ikke alene
285 upaaklagelig, men mangan Gang maaskee vel god, idetmindste i Forhold til den
Kost som den ærlige frie Arbeider ofte maa lade sig nøie med.

Vi maa med Tak til Forsynet erkjende de mange store Fortrin vor Tid har for
den Forbigangne. Alle disse Fortrin, disse Goder ere Frugter af Kristendommen
290 og Civilisationen, der gaa Haand i Haand for at føre Mennkeslægten nærmere
og nærmere Fuldkommenheden.

Vi erkjende altsaa, at vi ere langt forud for vore Forfædre. Men dermed kunne vi
ingenlunde være tilfredse, ja vi ere endog moralsk forpligtede til ikke at være
295 tilfredse dermed.

Af den i det foregaaende godtgjorte Evne til en større og større
Fuldkommenhed som Gud har nedlagt i Menneskeslægten, fremgaar en
moralisk Forpligtelse til at benytte og uddanne denne Evne saa meget som
300 muligt; og hvorledes kan jeg bedre benytte og uddanne denne Evne end ved at

slutte mig i et kjærligt Samfund med mine Medmennesker, for i Forening med dem, at raadslaa om og virke til min egen, mine Medmennesker, mine Børns og hele Menneskeslægtens bedre Fremtid?

305

Er det ikke derfor vi have sluttet os sammen i Arbejderforeninger for at virke til Menneskeslægtens Fremadskriden - og dette vil man paastaa vi ere uberettigede til at gjøre?

310 Nei! vi ere ikke alene berettigede dertil, men, naar vore Øine engang ere aabnede, saa at vi indsee at ogsaa vi i vor ringe Stilling kunne gjøre noget, da ere vi endog moralsk forpligtede dertil, og enhver Arbejder, der anseer vore Foreninger for gavnlige, og dog ikke slutter sig til os, han er en Forræder imod Menneskeslægten en Løgnens Tjener, som fornægter Sandheden.

315

Jeg sagde vi kan og bør ingenlunde være tilfredse, fordi vi maa erkjende, at vor Tid er saa langt forud for Fortiden og jeg vil sige mine Grunde derfor:

320 For det første: Om min Fader fik tre Gange daglig Prygl for ingen ting, og jeg blot faar to Gange daglig Prygl for ingen ting, skal jeg deri finde nogen Trøst? og om min Fader sultede 3 Dage i Ugen og jeg sulter blot 2 Dage i Ugen, skal jeg dermed slaa mig til ro? - Det være langt fra.

325 For det andet: Ihvorvel vi vistnok erkjende, at Menneskeslægten i almindelighed har gjort betydelige Fremskridt, saa maa vi ikke derfor tro, at den med det samme gaar fremad i alle Henseender. Tvertimod, paa samme Tid som den gaar fremad i meget gaar den for en Tid ogsaa tilbage i noget; og det kan ikke være anderledes. Jeg vil, for at gjøre mig ret forstaalig, belyse denne Paastand ved et fatteligt Exempel. Lader os forestille os en Huustømmermand hvorledes han
330 gjør Fremskridt i Snedkerhaandværket. Først tømrer han blot Stokker; siden lærer han sig til at bruge Høvlen og bliver flink til at lægge Gulv, Himling og Paneling. Han holder paa med dette et par Aar og bliver saa flink som den Allerflinkeste; men saa gaar han videre i sit Fag; han begynder at gjøre simple Møbler, og eftersom han mærker at de simple Møbler vinde Bifald, begynder
335 han at lære sig til at gjøre finere og finere Møbler og bliver endelig Fuldkommen i Snedkerprofessionen. Men, efterat han nu i mange Aar har meest beskæftiget sig med at gjøre hint Arbeide, mon han da ikke er gaaen tilbage i de simplere Arbejder? mon han da længere er saa flink til at lægge et simpelt Gulv, eller til at panele Væg som han før var? Nei! det er han vist ikke. Han er altsaa idet, han

nærmede sig Fuldkommenheden, gaaet tilbage i enkelte Henseender. Som det gaar en saadan Snedker, saa gaar det ogsaa Menneskeslægten. Den har i den senere Tid gjort store Skridt mod Fuldkommenheden, men er i mange Henseender gaaet tilbage i legemlig og aandelig Henseende.

345

Jeg vil først vise, at vor Slægt er gaaet tilbage i legemlig Henseende. Om vi ikke vil tro Historien, naar den beretter os om de store og stærke Kjæmper, som i Oldtiden fandtes i Norden, saa behøve vi blot at erindre os tilbage, og skue omkring os. Jeg vil nu ikke tale om Byernes Befolkning; den er nu øiensynlig svagere end den var i gamle Dage; men endog med Landets Befolkning er dette Tilfældet især der hvor en Art Sivilisation har begyndt at trænge ind. De saakaldte Siviliserede Landboere ere temmelig dorske, sløve, sygelige og kraftløse; de have en tung slæbende Gang, gaa gjerne krumryggede og ere matte og langsomme i al sin Færd. Sammenligne vi disse med Fjeldfolkene der ere den Deel af Landboerne, som endnu ikke ere smittede af Sivilisationens Daarligheder, og som have saa temmelig bevaret Forfædrenes Skikke, Sæder, Klædedragt og Levemaade, da skulde vi tro at have for os to aldeles forskellige Folkeslag. Hvor kraftig er ikke Gulbrandsdølen? hvor let paa Foden er ikke Tellemarkingen og Valdensen? hvor rank og skjøn er ikke deres Holdning, hvor dandsende er ikke deres Gang?

355

360

Jeg vil nu tale lidt om vor Slægts Tilbageskridt i moralsk Henseende. Hvor er der bleven af den gamle norske Sanddruhed, Ærlighed, Oprigtighed og Ligefremhed. O vee! den er vegen bort og har givet Plads for Løgn, Bedrageri, Forbeholdenhed og Mistænkelighed. I gamle Dage var Ord Ord og Mand Mand, og et simpelt Løfte gjaldt ligesaa godt som i vore Dage en hellig Eed. O vee! vore Forfædre, som dyrkede flere Guder og vare Hedninger, vare i saa Henseende sande Kristne, medens vi, som skulde være sande Kristne, i saa Henseende ere sande Hedninger. Hvor stor var ikke Ærligheden blandt vore Forfædre? Naar en Mand købte en Eiendom af en anden, da behøvedes ingen Kjøbekontrakt; man lod sig nøie med hinandens ærlige Ord; men hvordan er det nu? - Naar en Mand skal laane en anden blot en Daler, saa maa der skriftlig Dokument til Forsynet med tvende Vitterligheds Vidner, og endda er dette Dokument neppe saa sikkert som Forfædrenes blotte Ord. Ak, vi som kalder os kristne skulde skamme os over alle disse Vitterligheds-Vidner, og erindre os, at vore Forfædre, som var Hedninger, ingen andre Vitterligheds Vidner behøvede end disse tvende nemlig: «Gud og Samvittigheden!» - Lad os heraf idetmindste lære ikke at braute af vor Religion. Vore Forfædre vare ikke saadanne Løgnens

365

370

375

380 Tjenere som vi ere, og dog brautede de ikke af nogen Religion; vi braute af vor
Kristendom og dyrke dog Løgnen, mere end Sandheden. Lad Tanken herom
dog lære os at agte andres Religion ligesaameget som vor egen idetmindste indtil
vi erfare at vor Religion har gjort os saameget bedre end dem, der ikke vare
kristne. Lader os ikke engang tale om hvad Religion vi have førend vi vise vor
385 Tro i vore Gjerninger; lade os hellere blues ved at sige at vi ere kristne, d.e.
Sandhedens Tjenere, saalænge Løgnen er vor Gud.

Jeg tror at have godtgjort at vi uagtet vi idetheletaget er skredne fremad, dog i
mange Henseender ere gaaede tilbage, og det i meget vigtige Henseender. Jeg vil
390 nu forsøge at udvikle hvad jeg anseer for Aarsagen til denne Tilbagegang i
enkelte Retninger.

Vor Tilbagegang i legemlig Henseende kommer naturligviis fornemmelig deraf,
at de senere Slægter ikke længere leve hovedsagelig af Jagt og Fædrift. Saavel
395 Krigstog som Jagt og Fædrift tvang dem til at være hurtige paa Foden, til at
klatre op og ned af bratte Fjelde; disse idelige Legemsøvelser hindrede Legemet
fra at skrumpe sammen, og bevarede hele Livet igjennem den Lethed og
Smidighed, som man som Barn havde erhvervet sig. Men eftersom Krigene toge
af, eftersom Jagten, formedelst Skovenes Udhugning, formindskedes, eftersom
400 Fjeld-Fædriften er fortrængt af Agerdyrkningen, ere vore norske Landboere
blevne mere og mere uformelige i deres ydres Skjønhed, tunge i deres Gang og
dorske i deres Bevægelser. Hvad der desuden visselig har bidraget meget til at
forkvakle Slægten i legemlig Henseende er det fortærende og slappende
Brændeviin, som vor Slægt drikker i saadant Overmaal istedetfor Øl og Mjød,
405 som vore Forfædre drak, og for det andet den store Mangel paa Kjød og
Fiskespise som en saa stor deel af vor Landalmue lider under.

Vor Tilbagegang i adskillige aandelige Henseender tror jeg har hovedsagelig
følgende Aarsager:

410 1) Ligger en stor Aarsag i selve Sivilisationens Fremskridt. Man vil formodentlig
finde det underligt, at jeg paa samme Tid som jeg siger, at Sivilisationen gaar
Haand i Haand med selve Kristendommen for at føre Menneskeslægten frem til
Fuldkommenhed, tillige paastaar at selve Sivilisationen er Aarsag i endeel
415 Tilbageskridt. Men jeg vil forsøge at godtgjøre Sandheden af min Paastand: Jeg
vil begynde mit Beviis med et Exempel af det daglige Liv. Sæt at en rig og dannet
Familiefader blandt endeel simple Folks Børn som legede muntert paa Gaden i

deres fillede Klæder, opdager en Gut, som saavel i sin Tale som i sit
420 Ansigtsudtryk lægger for Dagen god Forstand, godt Hjerte og gode Naturanlæg.
Sæt at den rige Mand, fordi han finder Behag i den fattige Gut, tager ham ind til
sig i sin pragtfulde Bolig og lader ham have Omgang med sine egne Børn, hvad
tror man saa Følgen herav vil blive. Jo det er let at forudse. Enten vil den fattige
Gut strax ved Indtrædelsen blive sa forknyt, og følgeviis saa klodset, at de rige
425 Børn vil ansee ham for den største Torsk, hvorav Følgen vil blive, at den fattige
Gut tilsidst anseer sig for en Torsk, naar han sammenligner sig med de finere og
lærdere Børn og tilsidst ogsaa virkelig bliver en Torsk fordi hans Aand er bleven
forkuet; eller, den fattige Gut vil i Førstningen følge sit naturlige Instinkt, og
lege og spase og omgaaes de fine Børn saaledes som hans Natur og Opdragelse
430 tilsiger ham. Men for hver ubetydelig Forseelse den fattige og uopdragne begaar
imod de Seremonier som de fine Børn ere vante til, ville disse lee af ham, og
smaadrille ham, om end paa en efter deres Begreb uskyldig, saa dog for den
uopdragne saarende Maade. Desuden ville de fine Børn begynde at opramse en
heel deel af deres geografiske, historiske, franske og tydske Lærdomme, som den
435 ulærte Gut ikke engang kan sige efter, langt mindre erindre eller opfatte
Betydningen af. Følgen bliver da i dette Tilfælde den selvsamme som i første
Tilfælde, nemlig den at den ulærte Gut tilsidst enten anseer sig for at være et
Væsen af en aldeles underordnet Natur, og begynder at nære en slavisk Ærefrygt
for de siviliserede Børn, eller at han opfyldes med Misundelse og Had, og
440 betragter de siviliserede Børn som sine Fiender, hvem han ved enhver Leilighed
skyer som Pest; og saaledes høster han mere Skade end Gavn af de fornemme
Børns Sivilisation.

Som denne uopdragne Guts Forhold her bliver til de siviliserede Børn, saaledes
445 bliver den simple udannede Arbeiders Forhold til de siviliserede Mennesker.
Disse see ned paa ham, udskjelde hans Dumhed og foragte hans Omgang; og
følgelig bliver den simple Mand mere og mere forknyt, klodset og dum jo flere
siviliserede der bor omkring ham: den foragtelige og altfor underordnede
Stilling han indtager indgiver ham Misundelse og gjør ham uvørn; hans Trøst
450 bliver da at drikke og slaas, og dermed følger snart Tyvagtighed, Bedrageri, og
endelig er han Tugthuuslem eller Fattiglem. - Jeg har nu viist, at selve
Sivilisationens Fremskridt er Aarsag til Almuens aandelige Tilbageskridt; og det
vil den altid blive, saalænge der ikke gjøres noget ganske overordentligt til at
fremme den almene Oplysning ved gode Almubiblioteker, ved Udbredelsen af
455 lærerige Skrifter, ved populære Foredrag af de dannede, og endelig ved en radikal
Reform i Almuskolevæsenet eller ved Indførelsen af en art Nationalopdragelse, i

hvilken Henseende jeg anbefaler til Gjennemlæsning «Nationalopdragelsen» af Professor Thaulow i Kiel.

460

2) Den anden Aarsag tror jeg ligger meget i en gal Opfattelse af Kristendommen. Saaledes som vore Præster meget hyppig udtale sig over vor Forpligtelse til Hengivenhed i vor Skjæbne m.v., kan heller ikke den Uvidende have synderlig let for at opfatte det rigtigt, og naar nu hertil kommer det umoralske Menneskes Tilbøielighed til hellere at ville frelses ved Troen end ved Gjerningerne, og hvor besværlig Læren om Gjerningernes gode Virkning er, da har vi her Kilden til meget ondt.

465

3) Som en tredie Aarsag til moralsk Tilbagegang vil jeg nævne den for Landalmuen altfor store Mangel paa legemlige og aandelige Adspredelser. Der gjøres i den Henseende, bokstavelig talt, intet for den simple Mand. Undertiden har rigtignok enkelte store paa sine Steder arransjeret nogle saakaldte Folkefester, men som have været alt andet end Folkefester, af den gode Grund, at de have manglet Folkeliv. Og hvorfor have de manglet Folkeliv? Jo! fordi, ligesom Børn ikke gerne liker at voxne Folk staa over dem naar de lege og endmindre at voxne Folk sige dem hvordan de skal lege for at more sig, saaledes liker heller ikke simple Folk, at den fine Verden arransjerer deres Fornøielser efter sin egen Smag, og endmindre, at Politi i Hobetal gaar omkring dem for at gjete dem som vilde Dyr. Fornøielsen bliver da tvungen og er ikke længere nogen Fornøielse.

470

475

480

4) En fjerde Aarsag til moralsk Tilbagegang er det saa fatale juridiske uvæsen. Galt var det da Næveretten var i Flor, men det skjeller ikke meget i, at det er værre nu, da Juristeriet gjælder i sin hele Udstrækning. Det er i den senere Tid som om fast al moralsk Ret er ophørt. Har man nu blot juridisk Ret, saa tror man sig ovenpaa, og det feiler ikke meget i, at Kjeltringen, som ved Hjælp af Penge, har skaffet sig juridisk Ret virkelig derved tror at have ogsaa den Moralske. Man tænker ikke paa, at Love (d.e. de juridiske Love) ere et nødvendigt Onde. De juridiske Love opstode jo først iblandt Menneskene da de moralske Love bleve for svage, og eftersom de moralske Love gaa ud af Kraft, er det at de juridiske tiltage i Styrke. Altsaa, jo flere juridiske Love vi faa, desto mere maa vi beklage vort Samfund, thi der er et ubehageligt Vidnesbyrd om at de moralske Love svækkes. Vor Stræben som moralske Menneske bør derfor gaa ud paa lidt efter lidt at kunne afskaffe flere og flere juridiske Love, og allerlykkeligst bliver det menneskelige Samfund, naar vi komme saavidt, at vi

485

490

495

kan afskaffe dem alle; thi det er et Beviis paa at Moralen er stærk nok alene; det er et Beviis paa, at Gud alene er vor Konge og Englene vore Embedsmænd. Vi behøve da hverken jordisk Konge eller jordiske Embedsmænd. - Og det er
500 formodentlig denne Tilstand Proudhon tænker sig, naar han paastaar, at An-
archi er den bedste Forfatning.

Men jeg vil ikke længere dvæle ved en Samfundstilstand, som, om den
nogensinde kan indtræde, vistnok er mange tusinde Aar fjern fra os.
505

Jeg sagde i Begyndelsen af min Tale, at man skulde tro, at Moralen er en og den
Samme, evig og uforanderlig, men at vi have historiske Beviser for, at det ikke er
saa, at Begreberne om det Gode og det Onde, om Dyd og Last, om Ret og Uret
lutres eftersom Menneskeslægten skrider fremad i Erfaring. Jeg har ved
510 historiske Kjendsgjerninger viist hvorledes Begreberne om godt og ondt, om
Dyd og Last have vexlet, og jeg kommer til at tale om hvorledes, og det især i vor
Tid, Begreberne om ret og uret lutres ganske mærkeligen. Jeg omtalte nylig
hvorledes man før troede sig at have fuld Ret til at dømme Medmennesker fra
Livet, men at man i den franske Republik nu tror at det er uret, og at man
515 derfor har afskaffet Dødsstraffen. Man har altsaa begyndt at anerkjende, at
Mennesket under alle Omstændigheder har Ret til at beholde det Liv, som Gud
har givet det, indtil det behagede Gud selv at tage det.

Man har for længe siden anerkjendt Menneskets ret til Frihed; men da
520 Mennesket uden Mad ikke kan være frit, og uden Arbeide ikke kan faa Mad, saa
har man begyndt at anerkjende paa en vis Maade Menneskets Ret til Arbeide.

Man har for længe siden anerkjendt Eiendomsretten, men nu begynder man
også at anerkjende Retten til Eiendom, hvilket vil omtrent sige Ret til saadanne
525 Frugter af sit Arbeide, at man ved Flid og Sparsomhed kan erhverve sig noget
tilbedste naar den Tid kommer at man ikke er istand til at arbeide.

Men skal saadan Ret erhverves, da maa selve Eiendomsbegrebet renses og lutres,
og det skulde være underligt om ikke dette Begreb trængte til at lutres ligesaavel
530 som saa mange andre Begreber.

Vor tids største Spørgsmaal er, kan man sige: Er Eiendomsretten fuldkommen
hellig?

Dette Spørgsmaal er i Grunden allerede for længe siden anerkjendt, at Eiendomsretten ikke kan være hellig. Naar nemlig Staten eller Kommunen har fundet det retfærdigt at paalægge Fattigskat, da er fra det Øieblik Eiendomsretten krænket.

540

At paalegge Fattigskat er i Grunden det samme som at sige til de Rige og Velstaaende: «I have store Eiendomme; men, da her gives en stor Mængde som have saa liden Eiendom, at de ikke kan leve, sa maa I finne Eder i, at vi tage en Deel af Eders Eiendomme fra Eder for at give til dem som intet have.»

545

Naar en riig Mand f.Ex. her i Kristiania maa betale 500 Spd. aarlig i Fattigskat, saa er det dog klart, at man krænker hans Eiendomsret: man tager jo uden videre en Deel af hans Eiendom fra ham. En mand der betaler 500 Spd. aarlig i Fattigskat i 20 Aar, er paa den Maade bleven berøvet 10 000 Spd.; man har

550

altsaa i en ikke så ubetydelig Grad krænket hans Eiendomsret.

Der kan altsaa aldrig blive Spørgsmaal om Eiendomsretten skal være hellig eller ikke, siden man allerede for længe siden har erkjendt, at den ikke skal være det. Men Spørgsmaalet bliver: Hvor vidt skal man gaa i at krænke Eiendomsretten?

555

Mig forekommer det, at dette Spørgsmaal er lettere at besvare end man ialmindelighed forestiller sig. Jeg for min Deel besvarer det saaledes:

Eiendomsrettens Hellighed maa indskrænkes saa meget som der fordres af enhver Tids Nødvendighed og af selve Religionen.

560

Religionen giver os det bedste Vink om hvad Eiendomsret er og bør være. Af den mosaiske og end mere af Kristi Religion lære vi bedst hvor vidt Eiendomsretten bør gaa.

565

«Af de 10 Bud-Ord siger det 7de Bud: «Du skal ikke stjele», hvilket efter det kraftige oprindelige Udtryk Lo tignob betyder: Du skal ikke bortbringe, du skal ikke skaffe til side. Dette Bud forbyder ikke blot Røveri og Tyveri som skeer ved Vold eller List, men ogsaa ethvert slags Gevinst, som sker til andres Skade uden deres fulde Indrømmelse. Med et Ord, det indeholder i sig den Tanke, at enhver vilkaarlig Gevinst, enhver tyrannisk erhvervet Gevinst, enten ved Ombytning eller af andres Arbeide, er en Krænkelse af Retfærdigheden og en Udpræsning.»

570

I denne Aand var hele Mose Lovgivning. Man veed, at i Jødeland hvert 50de Aar var et Jubelaar, da alle Slaver bleve frie, og Jorden udstykket til dem som ingen Jord havde. Forlade vi den mosaiske Religion, og gaa over til den kristelige, da finde vi en endda stærkere Bekræftelse paa en Indskrænkning af Eiendomsrettens Hellighed.

Vistnok har ikke Christus talt derom med fuldkommen tydelige Ord, men vi see af Apostlernes Gjerninger 4de Kapitel 32te, 34te og 35te Vers, at det var Jesu Mening at Fattigdommen skulde afskaffes, at den Rige ikke havde Ret til at beholde sin hele Overflod, saalænge der vare Mennesker som ikke havde det Nødvendige. Jeg er overbeviist om, at faa af denne Forsamlings Medlemmer have lært med nogen Eftertanke eller hørt Præsterne prædike over disse Steder af Apostlernes Gjerninger; og, da det maaskee endog kan gives mange iblandt Eder, som ikke nogensinde have læst eller hørt disse Steders Indhold vil jeg oplæse dem. - Slutningen af Apostlernes Gjerninger, 4de Kapitel, lyder saaledes:

Vers 32. Men den ganske Hob, som troede havde eet Hjerte og een Sjæl; og end ikke een sagde noget af sit Gods at være hans eget, men alle Ting vare dem tilfælles. - Vers 34. Thi der var ei heller nogen iblandt dem, som leed Mangel; thi saamange som eiede Agre, eller Huuse, solgte dem, og frembare Værdien af det Solgte. - Vers 35, og lagde den for Apostlernes Fødder; med der uddeelt til Enhver eftersom nogen havde Behov.

Vi see heraf, at de første kristne Menigheder vare ganske anderledes end de nuværende, hvori de Mægtige frit tillader sig at tyrannisere de svagere; vi see, at man i de første kristne Menigheder gik ud fra den store Sandhed, at alle Mennesker af Naturen ere lige. Man sagde ikke: Ved Naturens store Bord er ingen Plads for den Fattige.

Saadanne Lærdomme vogte vore Præster sig vel for at prædike over; de vogte sig vel for at udbrede Lighedsideerne. Idetmindste hører man ingen Præst opfordre til at indrette Menigheder i lighed med hvorledes Apostlerne indrettede dem. Istedetfor at fordre af de Rige at afgive af deres Eiendomme det til Fattigdommens Afhjælpelse Nødvendige, fordre de af de Fattige at de skal finde sig i sin Skjæbne, og henvise dem til den Lyksalighed som venter dem hisset, og naar en Socialist erindrer en Præst om de første kristne Menigheders Forfatning, ryster denne medlidende paa Hovedet som om han vil sige: «Ak! Apostlerne

forstode ikke Mesters Lære saa godt som vi gjøre!»

615

Da nu selve Religionen tillader, ja byder en Indskrænkning i Eiendomsretten, naar Nødvendigheden fordrer det, og vi alle ere enige i, at Fattigdommen er stor iblandt os, da maa vi, hvis vi ville tænke at komme til noget Maal, saalænge forlange en Indskrænkning i Eiendomsretten indtil den udføres.

620

Men førend vi indlade os paa denne Materie maa vi vide, om vi skulde være moderate eller radikale.

Vælg vi nu at være radikale, da forstaa vi derved, at vi maa gribe de kraftigste Foranstaltninger for at modarbejde alt hvad der virker hæmmende paa Folkets naturlige Rettigheder, at vi maa søge at udrydde Fordomme, tilintetgjøre Magtsprog, ophæve alle Monopoler - kort, at vi ved gennemgribende Reformer søger at erholde en Lovgjerning der lader os i Sandhed blive et frit Folk, et Folk der har Ret til Arbejde, og Ret til at høste Frugterne af samme i et passende Forhold.

630

Vælg vi at være moderate, da bøie vi fremdeles Nakken under Aaget, da overlade vi de Store og Fornemme at bestemme vor Skjebne, og kun nu og da vilde vi maaskee, for ikke at ligne aldeles Slaver, vove i Underdanighed at fremsætte en lille Protest mot et og andet som forekommer os altfor ravruskendegalt.

635

Mine herrer!

Jeg har sagt hvad jeg for Øieblikket har at sige, og har blot tilbage at fremføre det Ønske, at I med Retfærdighed og uden Overilelse vilde overveie det vigtige Spørgsmaal: «Skal vi være moderate eller skal vi være radikale?»

645

Kilde

Marcus Thrane: Arbeidere, førén dere! Oslo 1969, s. 69-86.

URI

650

<https://www.virksommeord.no/tale/skal-vi-vaere-moderate-eller-radikale>